

การปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อ
ของชุมชนบ้านตำแย ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม¹

Adaptation to the Change in the Culture and Belief
of the Community of Tamyae Village,
Khaen Sub-district, Wapi Pathum District,
Maha Sarakham Province

ศุภโชค ดงสมบัติ (Supachok Dongsombat)²

ธีระพงษ์ มีไธสง (Theerapong Meethaisong)³

เกียรติศักดิ์ บังเพลิง (Kiattisak Bangperg)⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความเชื่อ ของชุมชนบ้านตำแย ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ใช้เครื่องมือ คือการสัมภาษณ์ การสังเกต และสนทนา จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 61 คน นำข้อมูลมาตรวจสอบวิเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนา วิเคราะห์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านตำแย ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

² นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก (ผศ.ดร.) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

⁴ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม (ผศ.ดร.) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านตำแยเชื่อเรื่องผีเป็นรากฐาน และได้รับความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ และพุทธเข้ามาผสมผสานเป็นความเชื่อแบบท้องถิ่น เมื่อหมู่บ้านและประชากรขยายตัวมากขึ้น ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดด้านที่ดินทำกิน ชาวบ้านจึงร่วมกันทำพื้นที่ป่าให้เป็นที่นา จึงได้ย้ายศาลปู่ตาออกไปอยู่ที่วัด ผ่านกลไกความเชื่อแบบพุทธ เบียดขับให้มีการย้ายศาลปู่ตาออกจากพื้นที่เดิม ไปสร้างศาลไว้ที่วัดแทน เรียกว่า “เฮียนตาผ้าขาว” โดยนำเอาพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธมาประดิษฐานไว้ในศาล ในฐานะเป็นประมุขพิธีการปรับตัวทางความเชื่อในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวที่นำเอา คติความเชื่อที่หลากหลายมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ : การปรับตัว, ความเปลี่ยนแปลง, ความเชื่อ, วัฒนธรรมชุมชน

Abstract

This research aims to study the adaptation to the change in the culture and belief of Tamyae Village, Khaen Sub-district, Wapi Pathum District, Maha Sarakham Province. The data was collected from document and field by using interview, observation, and communication of 61 samplings. Moreover, the data was examined, analyzed and presented in descriptive analysis.

The research found that the villagers at Tamyae Village believe in spirit as a basis and they have acquired Brahmin and Buddhism beliefs in their local beliefs. When the village and population grew, it effects the limit of the arable land. Therefore, villagers jointly make the guardian spirit's area to be a rice field then they move guardian spirit's house or San Pu Ta to the temple through the Buddhism belief mechanism. This belief mechanism pressure to move guardian spirit's house from old location to the temple and call “Hien Ta Pha Khao”. This new spirit's house contain the Buddha Image at the center

as a chief of spirit. The adaptation of these belief reflects the adaptation that brought a variety of belief to adapt to the current lifestyles suitably.

Keyword: adaptation, change, belief, community culture

1. บทนำ

ประเทศไทยเราแบ่งออกเป็น 5 ภูมิภาคและมีอยู่หนึ่งภาคที่ตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า “ภาคอีสาน” เดิมวิถีชีวิตของผู้คนมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ การเรียนรู้ของผู้คนในยุคนี้ผูกติดอยู่กับศาสนา และครอบครัว สารของการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและศาสนา วัฒนธรรม การผลิตและบริโภคแบบเดิมเป็นการผลิตในสิ่งที่บริโภคและบริโภคในสิ่งที่ผลิต (อมรา พงศาพิชญ์, 2557: 29) ความสำคัญของวัฒนธรรม เนื้อแท้ของระบบวัฒนธรรมในภาคอีสาน ยังทำหน้าที่เสมือนกฎหมายที่คอยบังคับควบคุมให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตาม คนอีสานจึงเหมือนมีธรรมบัญญัติที่ใช้เป็นหลักปกครองบ้านเมืองของอาณาจักรล้านช้าง ในสมัย โบราณ การปฏิบัติตามประเพณี ส่วนหนึ่งกระทำเพื่อให้บรรลุผลทางการเกษตร คือ ให้ปลูกข้าวได้ผลดี ให้ฝนตกตามฤดูกาล เช่น บุญคูณลาน บุญบั้งไฟ ประเพณีอีกส่วนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมบำรุง ศาสนา บางกิจสร้างโอกาสให้พระและฆราวาส ได้ร่วมกันศึกษาพระธรรมคำสอน ประเพณีอีกส่วนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเชิดชูความดีงามของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ (ธวัช ปุณโณทก, 2525: 112) ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงสังคม ไทยมีการเปิดเสรีการค้าก่อให้เกิดการหลั่งไหลของระบบอุตสาหกรรมเกษตรของคนไทย มีการก้าวกระโดดของเทคโนโลยี เพื่อการผลิตในการส่งออกต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยที่เทคโนโลยีมีความเจริญ การสื่อสาร และการคมนาคม สามารถส่งผ่านถึงกันได้อย่างรวดเร็ว รวดเร็วในปัจจุบัน ส่งผลให้ภาคอีสานเองก็มีผลกระทบทางด้านพลวัติ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา เปลี่ยนแปลงไปด้วย (บันเทิง พาพิจิตร, 2557: 16) ในทศวรรษที่ผ่านมา อีสานต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้วาทกรรมการพัฒนาของรัฐบาล วัฒนธรรมแบบอีสานก็ถูกปรับเปลี่ยนไปด้วย แม้แต่วิถีชีวิตของชุมชนและพระสงฆ์ก็เปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลง

ในสังคมชานนา จากเดิมที่ชาวนารายเล็กในชนบทมีการผลิตเพื่อยังชีพ แต่เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาทำให้ครัวเรือนชาวนารายเล็กเข้าไปผูกโยงกับตลาดข้าวของโลก (คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557: 144-145) ภายใต้เงื่อนไขทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ทำให้วิถีชีวิตของคนอีสานต้องเผชิญกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างถึงรากถึงโคน

ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนบ้านตำแย ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาคอีสาน ชุมชนบ้านตำแยได้ทำการดำรงชีพและครอบครัว ด้วยการทำนา ปลูกผัก โดยอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติที่มีอยู่และช่วยกันขุดขึ้นเองเพื่อการอุปโภค บริโภค มีการช่วยเหลือกันในชุมชนเช่นการช่วยเหลือในการทำนาเกี่ยวข้าว ดำรงชีพตามธรรมชาติตามฤดูกาลที่มีอยู่และหาของป่าจากป่าชุมชน มีการนับถือผีปู่ตา พุทธศาสนา เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน เช่นหลักบ้าน และถือฮีดคอง มีความสัมพันธ์ที่ดีในระบบเครือญาติ ให้การเคารพผู้อาวุโสในชุมชน ต่อมามีการตัดถนนเข้าหมู่บ้าน มีไฟฟ้าและระบบน้ำประปาเข้ามาทำให้บ้านตำแยเปลี่ยนแปลงไปจากการทำนาปลูกผัก เพื่อการเลี้ยงชีพในครัวเรือนเป็นการทำเพื่อสร้างผลกำไรให้มาก มีการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามา เช่น ปอ มัน อ้อย เป็นต้น ผู้ที่มีฝีมืองานช่างก็จับกลุ่มรับจ้างเดินทางไปใช้แรงงานในต่างจังหวัดและต่างประเทศบุตรหลานที่เรียนจบก็เข้าในเมืองเพื่อหาเงิน มีการโยกย้ายที่อยู่อาศัยส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม จากที่เคยหาดำรงชีพตามธรรมชาติ ตามฤดูกาลและหาของป่าจากชุมชนที่มีอยู่เป็นการหาเพื่อมาจำหน่ายหรือเป็นพ่อค้าผู้ประกอบการเอง การช่วยเหลือในระดับเครือญาติลดน้อยลงเป็นการจ้างมากขึ้น การนับถือหรือการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสลดน้อยลง ฮีดคอง ที่เคยปฏิบัติมาทุกเดือนมีการปรับย้ายมารวมกัน เกิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ขึ้นในชุมชนคือการทำบุญที่หนองน้ำประจำหมู่บ้าน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อภูมิภาคอีสานทำให้ชุมชนอีสานเชื่อมต่อกับความเจริญด้านต่างๆ วิถีของคนอีสานเปลี่ยนแปลงไปเช่นเปลี่ยนแปลงจากการทำนามาเป็นผู้ประกอบการเป็นผู้ว่าจ้างให้ทำนา ผสมผสานกับการทำงานอย่างอื่น เช่น พ่อค้าบางคนก็อพยพโยกย้ายมาเป็นแรงงานนอกชุมชนต่างถิ่นต่างแดนทั้งในเมืองหลวงและต่างประเทศ วิถีชีวิตของคนอีสานในยุคปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงไปในอดีต ซึ่งบ้านตำแยภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคอีสานจึงเผชิญกับสภาวะของการเปลี่ยนแปลงใน หลายมิติ คือสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม โดยเฉพาะเศรษฐกิจและความเชื่อเดิมที่ชาวบ้าน

บ้านด้ายเป็นสังคมเกษตรแบบน้ำฝนธรรมชาติมีรากฐานทางความเชื่อที่พึ่งพาผีเป็นหลัก เมื่อชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ที่ดินทำนามีราคาแพงและจำกัดพื้นที่ทางความเชื่อคือป่าและดอนปู่ตาจึงถูกรุกล้ำด้วยการยึดครองเพื่อนำมาเป็นพื้นที่ทางการเกษตรผ่านการช่วงชิงด้วยคติความเชื่อใหม่ที่มีศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดการช่วงชิงทรัพยากรท้องถิ่นผ่านระบบความเชื่อแบบพุทธที่ถูกนำมาเป็นเครื่องมือ ภายใต้การทำให้กลายเป็นพุทธ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวระบบความเชื่อในชุมชนบ้านด้ายอย่างน่าสนใจ บทความนี้จึงต้องการสะท้อนให้เห็นการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางความเชื่อของชุมชนชาวบ้านด้ายเพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่โลกวิสัยในฐานะเป็นที่ทำการเกษตรกรรมแบบสมัยใหม่

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านด้าย ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลสู่การสังเคราะห์สรุปเนื้อหาการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านด้าย ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีรูปแบบแนวทางการดำเนินวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยในครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 61 คน ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ได้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำศาสนา ส่วนข้าราชการ ผู้นำชุมชน หัวหน้าครอบครัว เกษตรกรหรือชาวนา กลุ่มแรงงานนอกพื้นที่ และประชาชนทั่วไป ได้ให้ข้อมูลในพื้นที่การวิจัยความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านด้าย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการลงพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง
2. แบบสังเกต โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม
3. สทนากลุ่ม

3. ขั้ววิเคราะห์ข้อมูล จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อมุ่งเน้นประเด็นสำคัญ ในเนื้อหาที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึก นำเสนอ ลักษณะพรรณนาความ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านตำแย ตำบลแคน อำเภอบ้านดุง จังหวัดมหาสารคาม” ได้ทำการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี ดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงการมองว่าวัฒนธรรมจะแพร่กระจาย จากศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดไปยังเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยที่ใกล้เคียงกันเท่าที่เกิดการยอมรับในสังคมนั้น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสามารถไปได้ทุกที่ เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของคน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไปได้ทุกที่ที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ และในที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึง โดยที่คนสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ทุกที่ไม่จำเป็นต้องกระจายในรูปแบบวงกลม (ยศ สันติสมบัติ, 2548: 25)

2. แนวคิดว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชน ใช้แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนมีความหมายในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นโดยอาศัย ความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิต รวมถึงการปฏิเสธอำนาจของรัฐ และเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จะเข้ามาครอบงำทางความคิด ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน แนวคิดวัฒนธรรมของชุมชนของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) และแนวคิดทุนวัฒนธรรมของ บูดิเยอร์ (Bourdies P. 1993)

3. แนวคิดว่าด้วยวาทกรรมการพัฒนา ใช้เป็นแนวทางในการมองการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชนผ่านนโยบายการพัฒนาของรัฐเป็นที่ยอมรับในสังคม หรือที่เรียกว่า “วาทกรรมกระแสหลัก” (Foucault Michel, 1981) เรียกว่า Episteme โดยมองว่า

วาทกรรมกระแสหลักมีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ และขณะเดียวกันก็ปิดกั้น บดบังไม่ให้บางอย่างเกิดขึ้น พุโก ยังมองว่าวาทกรรมเป็นระบบที่ทำให้การพูด/เขียนสังคมหนึ่ง ๆ เป็นไปได้ เพราะวาทกรรม เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไก เช่น วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนา ก็เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” และคำว่า “ด้อยพัฒนา” อีกอย่างหนึ่งคือ การจัดประเภทของประเทศว่าพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกตามสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียมกัน เมื่อมีความเท่าเทียมที่เกิดจากวาทกรรมว่าด้วยการเรื่องอำนาจ และความรุนแรงที่มีการบังคับ ยัดเหยียดด้วยการปฏิบัติของวาทกรรม

4. แนวคิดว่าด้วยโลกาภิวัตน์ ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงโลกให้กลายเป็นหมู่บ้านเดียวกันอย่างไร้พรมแดนที่ส่งผลให้มีผู้กล่าวกันว่าทำให้โลกใบนี้เล็กและแคบลง ซึ่งผลแห่งความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์นี้กล่าวได้ว่ามีผลกระทบกับทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการศึกษา การพาณิชย์ อุตสาหกรรม สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งภาคการเกษตรที่นับเป็นส่วนหนึ่งของระบบวิถีชีวิตของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้ด้วย (ธนพล ศรีธัญพงษ์, 2561: 18)

ผู้วิจัยนำเอาแนวคิดและทฤษฎีทั้ง 4 นี้ มาวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัววัฒนธรรมชุมชน รวมถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัววัฒนธรรมชุมชนบ้านด้าย ตำบลแคน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

5. ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ พบว่า

1. วิถีชีวิตของชุมชน

การดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านด้าย พบว่า ในพื้นที่ของบ้านด้าย หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นชุมชนแบบอิสานมีการอพยพผู้คนมาจากบ้านดงใหญ่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงได้มาก่อตั้งชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2350 รวมระยะเวลากว่า 212 ปี ปัจจุบันมีประชากรชาย 374 คน ประชากรหญิง 485 คน รวมมีประชากร 859 คน และมีจำนวนครัวเรือน 190 ครัวเรือน มีผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจำนวน 16 คน โดยมีนายยุทธการ ขาวดำน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน (ยิ้ม มะปะรัง, 2560: สัมภาษณ์)

ซึ่งในพื้นที่ของชุมชนบ้านตำแยเป็นที่ราบ และพื้นที่ดอน คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพ การเกษตรเป็นอาชีพหลัก ในพื้นที่ราบลุ่มจะปลูกข้าวหลายสายพันธุ์ ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว เมื่อครั้งในอดีตชุมชนได้ทำนาดำ ไถหว่านด้วยสัตว์เลี้ยง วัว ควาย แต่ปัจจุบันได้นำเทคโนโลยี สมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่นรถไถ รถเกี่ยว ซึ่งต้องใช้ต้นทุนที่สูงเป็นอย่างมาก การเก็บเกี่ยว ผลผลิตได้แบ่งไว้สองส่วน คือ ส่วนที่ 1 เก็บไว้เพื่อบริโภค ส่วนที่ 2 ขายให้นายทุน เพื่อนำ เงินมาเลี้ยงครอบครัวแต่ก็ยังไม่เพียงพอ เมื่อเสร็จจากการทำนาต่างก็หาอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง เช่นเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไหม ปลูกเห็ด ปลูกผักเป็นต้น ส่วนที่ดอน ได้มีการทำไร่อ้อยและปลูกมันสำปะหลัง เพื่อเสริมการทำนา ดีกว่าปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่า หรือรกร้าง ไม่มีคุณค่า รายได้จากการปลูกมันสำปะหลังไม่เพียงพอค้ำจุนครอบครัวได้ จึงหาอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างทั่วไป บางคนไปทำงานรับจ้างที่ต่างจังหวัด เพื่อส่งเงินมา เลี้ยงดูครอบครัว (บุญเพชร ภัทรภักดิ์, 2560: สัมภาษณ์) การดำเนินชีวิตของชุมชน ทำให้ทราบว่า ได้มีการทำการเกษตรเสริมรายได้ที่เห็นจากการลงพื้นที่ ยังมีการปลูกพืชผัก เลี้ยงปลา ผักสวนครัวและหาพืชผักตามฤดูกาลมาทำอาหารเป็นการประกอบสัมมาอาชีพ ถือเป็นชุมชนที่อยู่ด้วยความมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชนและมีการปรับตัวของชุมชน ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน

2. คติความเชื่อของชุมชน

เดิมชุมชนบ้านตำแยมีพื้นที่ติดกับป่ามีต้นตำแยขึ้นทั่วไปในพื้นที่ ส่วนบริเวณ รอบป่าเป็นที่นาของชาวบ้าน มีความเชื่อเรื่องผีปู้ตา จึงตั้งศาลปู้ตา บนที่ดอน (โพน) ที่มีต้นไม้ประดู่ใหญ่ขึ้น มีการปฏิบัติตามคติความเชื่อตามแบบอีสานที่มีคติแบบล้านช้าง กล่าวคือทุกๆ ปีในเดือน 5 ข้างแรม ชาวบ้านในชุมชนบ้านตำแยต้องจัดงานเลี้ยงผีปู้ตา โดยชุมชนมีความเชื่อว่าเมื่อบวงสรวงแล้ว ผีดอนปู้ตาจะตามคุ้มครองให้ลูกหลานบันดาล ให้อยู่เย็นเป็นสุข แคล้วคลาด ปลอดภัย ดูแลข้าวน้ำและผลผลิตให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนบ้านตำแยจะประกอบพิธีกรรมโดยเริ่มจากผู้นำด้านพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกว่า พ่อจัม ประสานงานและแจ้งผู้นำชุมชนประกาศกำหนดวัน เวลา สถานที่ให้ชุมชนได้ทราบ และเตรียมข้าวปลาอาหาร ของเซ่นไหว้ รวมถึงเตรียมบั้งไฟเสี่ยงทาย เมื่อถึงวันพิธี ชาวบ้าน ได้นำของเซ่นไหว้ บวงสรวง เช่น เป็ดตัว ไก่ตัว เหล้าไห ดอกไม้ ธูปเทียน ไปรวมกันที่ศาลปู้ตา ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คือดอนปู้ตา มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับศรัทธา หวั่นเกรง และมีคติความเชื่อว่าสิ่งสิทธิ์จะช่วยปัดเป่าทุกข์ร้อนให้กับชุมชน ได้ทำสืบต่อมา

แต่ยุคบรรพบุรุษเชื่อว่าผีปอบสามารถแสดงอภินิหารได้ เช่น สามารถห้ามมรสุม ห้ามพายุ ห้ามไฟ ห้ามผีสิง นางไม้ ห้ามภัยต่างๆ ไม่ให้ยากลายเข้ามาในชุมชน และยังสามารถตอบสนองความสำเร็จในการขนานศาลกล่าว ทุกๆเรื่องของชุมชนถ้าบุคคลใดลบหลู่จะมีอันเป็นไป ด้านพิธีกรรมคนในชุมชนยังมีคติความเชื่อเรื่องการขนานศาลกล่าวเพื่อเป็นการขอร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยโดยให้คำมั่นว่าจะให้สิ่งของตอบแทนหรือทำตามที่ให้สัญญาไว้เมื่อได้ผลสำเร็จ ในปัจจุบันได้นิมนต์พระสงฆ์ไปร่วมด้วยในงานด้วย อาจด้วยเหตุผลบางประการของชุมชนหรือเพื่อความเป็นสิริมงคลในการทำบุญร่วมด้วย “แต่ก่อน (เดิม) ไม่ได้นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธี เพราะว่า พระกับผี เพี้ยนอยู่คนละโลกกัน” (วิทย์ ตัณฑะศิลป์, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ พบว่า เมื่อพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณชาวบ้านที่เรียกว่า “พ่อจ๋า” ก็หันมานับถือศาสนาพุทธ และพยายามนำเอาคติแบบพุทธศาสนาเข้ามาในพื้นที่ผู้นับถือผี ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาร่วม ด้วยนัยว่าเป็นการทำบุญควบคู่กันไปด้วยจนกลายเป็นพิธีที่ทำประจำปี เรียกว่า “บุญเลี้ยงบ้าน” ในพื้นที่ปอบ ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีผู้คนมารวมกันในพื้นที่อย่างพร้อมเพรียง เมื่อพราหมณ์และชาวบ้านในชุมชนพร้อมกันแล้ว พ่อจ๋าเป็นผู้นำกล่าวอัญเชิญผีปอบมารับเครื่องเซ่นไหว้ และให้พรลูกหลานให้เกิดสวัสดิภาพและเกิดความอุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตร จากนั้น พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์และฉันภัตตาหารชาวบ้านแบ่งอาหารร่วมรับประทานกัน ขั้นตอนสุดท้าย มีการจุดบังไฟเสี่ยงทายขอฟ้าขอฝน และร่วมรับประทานอาหารเป็นอันเสร็จพิธี

3. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชน ในชุมชนบ้านคำแย้ที่เดิมเป็นชุมชนที่ห่างไกล มีวิถีชีวิตที่เป็นชนบทสัมพันธ์กับการทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ แต่เมื่อวาทกรรมการพัฒนาเข้าถูกนำมาใช้โดยรัฐ ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชน โดยเห็นได้จากมิติ ดังนี้

3.1 มิติทางสังคม วิธีการอยู่ของชุมชนคำแย้อัตถลักษณะของชุมชนคำแย้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ภายในครอบครัวประกอบด้วยหัวหน้าครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง น้ำ อา พ่อ แม่ พี่ น้อง และสมาชิกในครอบครัวตามแต่สถานะของบุคคลนั้นๆ เมื่ออยู่ร่วมกันหลายครอบครัวจึงกลายเป็นชุมชน อดีตชุมชนคำแย้เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนับตั้งแต่ วิถีกิน ชุมชนคำแย้มีวัฒนธรรมการกินเหมือนคนอีสานในภูมิภาค

เช่น กินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ส่วนประกอบทางโภชนาการอย่างอื่นส่วนมากหาได้จากธรรมชาติ เช่น ผักตามริมรั้วหรือในป่า หากบ เขียด ปู ปลา จากท้องไร่ ท้องนา ลำห้วย เพื่อนำมาประกอบอาหารในรูปแบบประเพณีอีสาน เช่น ป่นปลา อ่อมกบ อ่อมเขียด แกงเห็ด แกงหน่อไม้ ส้มตำ และซุบมะเขือ เป็นต้น ซึ่งเป็นอาหารที่ทำกันสืบมาจากอดีตที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ (เสาร์ วรรณประไพศรี, 2561: สัมภาษณ์) ซึ่งปรากฏการณ์ตามเงื่อนไขทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก โดยเริ่มจากช่วง พ.ศ.2505 ชุมชนมีถนนลูกรังเชื่อมเข้าไปสู่ถนนใหญ่ที่ตัดเข้าไปในตัวเมืองมหาสารคามทำให้การเดินทางออกจากชุมชนสะดวกรวดเร็วมากขึ้น พร้อมทั้งเริ่มมีรถประจำทางวิ่งรับผู้โดยสารจากชุมชนบ้านตำแยไปยังตัวอำเภอและจังหวัดได้สะดวกมากขึ้น ทำให้ผู้คนในชุมชนเดินทางไปทำงานนอกชุมชนได้มากขึ้น ต่อมา พ.ศ.2525 มีระบบไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนทำให้การสื่อสารสะดวกมากยิ่งขึ้นชาวบ้านเริ่มรับข่าวสารผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มาพร้อมกับไฟฟ้า เช่น โทรศัพท์ วิทยุ รวมถึงเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ “สมัยนี้สะดวกสบายไปมาหาสู่กันกะเร็ว รถลาคะหลายมีสัญญาณได้ยากคือตะกี้” (บุญเรียง จำละคร, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า มติทางสังคมของบ้านตำแย เป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันเหมือนญาติพี่น้อง มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในการทำกิจกรรมภายในหมู่บ้าน วัดและโรงเรียน อันเป็นสาธารณะประโยชน์ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.2 มิติทางวัฒนธรรมประเพณี ส่วนด้านวัฒนธรรมประเพณีย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา ดังนั้นต้องรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีให้เหมาะสมตามยุคสมัยถือเป็นวิถีชีวิตที่คนไทยที่ได้สัมผัสสืบต่อมาจากบรรพบุรุษที่ได้ปรับปรุง แก้ไขจนถือกันว่าเป็นสิ่งที่ตามเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมต่อกันมาจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประติษฐ์ที่มีการคิดค้นเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกันย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่บังเกิดขึ้นจากคติความเชื่อและวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยส่วนร่วมและอาจจะแตกต่างกันในการดำเนินชีวิตหรือธรรมเนียมประเพณีซึ่งเกิดจากคติความเชื่อในระบับวัฒนธรรมประเพณีของสังคม ในอดีตชุมชนบ้านตำแยยึดหลักวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชุมชนคนอีสานเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักโบราณประเพณีของ ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอด

กันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน (พระครูสุทธธรรมาวิสิฐ, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ พบว่า วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านด้าย ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาดังนั้นต้องรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยไปบ้าง ถือเป็นวิถีชีวิตที่คนไทยอีสานได้สั่งสมสืบทอดและมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อความเหมาะสมต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน

3.3 มิติด้านเศรษฐกิจ ชุมชนชาวบ้านด้ายมีรูปแบบการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการจากอดีตที่ดำรงชีพด้วยการพึ่งพาธรรมชาติ มีการทำเกษตรแบบนาข้าวเหนียวตามฤดูกาล นอกฤดูการทำนาก็มีเวลาพัก ผู้หญิงมักเลี้ยงไหม ทอผ้า ส่วนผู้ชายนอกจากเลี้ยงปลุสั่วแล้วก็ซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องทำมาหากิน แต่ต่อมา ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงระบบการยังชีพค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องกลับไปมองพัฒนาการจากอดีตเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนมากขึ้น ส่วนมากแล้วชาวบ้านด้าย มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก รายได้จึงมาจากการขายข้าวและพืชผลทางการเกษตร เช่น ข้าว มัน อ้อย รวมถึงทรัพยากรจากป่าชุมชนเอง ราคาพืชผลทางการเกษตรก็เป็นไปตามกลไกการตลาดซึ่งเกษตรกรไม่มีอำนาจกำหนดราคาส่งผลให้รายได้ไม่เพียงพอกับต้นทุนการผลิตกล่าวคือ เดิมชาวบ้านมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตัวเองคือใช้แรงงาน ใช้เทคโนโลยีแบบพึ่งพาธรรมชาติ โดยอาศัยแรงงานควายไถนา ใช้การลงแขกทำนาทั้งระบบ ทำให้ไม่มีต้นทุนในการผลิตสูง ต่อมา ปี พ.ศ. 2505 ชุมชนบ้านด้ายได้รับการส่งเสริมให้ลงทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจ โดยมีการลงทุนเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากแล้วนำไปขายทำให้ชาวบ้านมีการลงทุนปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อค้าขายโดยนำเงินมาลงทุนทำให้ชาวบ้านเสมือนว่ามีรายได้เป็นมูลค่าแบบเงินตรา “แต่ก่อนนั้นกะพากันเห็ดนาหากินนำป่าแต่พอเงินเปลี่ยนกะเลยเปลี่ยนนำเพินหันมาปลูกอ้อยปลูกมันคือเพิน” (บุญเพชร ภัทรภักดี, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า วิถีชีวิตของชุมชนประสบปัญหาการผลิตพืชเศรษฐกิจอันมีต้นทุนสูงถึงจะทำนาเป็นหลักและปลูกอ้อย ปลูกมัน เป็นอาชีพเสริมจากการทำนายังไม่เพียงพอค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เพราะมุ่งเน้นในการปลูกพืชทางเศรษฐกิจไม่ยึดหลักเดิมจากที่เคยทำมาจากบรรพบุรุษในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเหตุผลเพราะเห็นคนอื่นทำเลยทำตาม จึงเป็นผลสืบเนื่องต้องออกหางานทำเสริมรายได้ โดยไปทำงานต่างจังหวัดหรือโรงงาน จะเห็นได้ว่าคนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยจะได้อยู่บ้านเพราะต้องไปทำงาน พอถึงฤดูกาลทำนาหรือทำไร่ จึงจะมาช่วยบ้างหรือส่งเงินมาช่วยบ้าง เป็นต้น

3.4 มิติด้านการเมือง ชุมชนบ้านตำแยก็เป็นชุมชนหนึ่งที่มีการเมืองเข้ามา มีบทบาทสำคัญไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการที่เกิดจากสังคมของคนในชุมชนที่มีการจัดตั้งกันขึ้น เช่น พระสงฆ์ มัคทายก หมอธรรม ผู้อาวุโส ถือได้ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยมีกระบวนการคัดสรรชาวบ้านด้วยการแต่งตั้ง และเป็นที่ยอมรับของชุมชนชาวบ้าน ตำแย ส่วนผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่ กำนัน สมาชิก อบต. เป็นผู้นำโดยการเลือกตั้งจากหน่วยงานรัฐ เช่น ผู้ใหญ่บ้านในช่วงสมัยของนายสงบ ดงสมบัติ เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ผ่านการเลือกตั้งโดยนายอำเภอเดินทางมาทำการเลือกตั้งเอง สมัยผู้ใหญ่นายสงบ นายอำเภอขี่ม้าออกมาเลือกตั้งให้ โดยมีการนัดประชุมที่ลานวัด แล้วมีการเลือกจากชาวบ้านโดยมีมติว่าชอบใครก็ให้โหวตเอาคนนั้น โดยแยกกลุ่มคนแล้วนับจำนวนคนเอา ปรากฏว่านับแล้วผู้ใหญ่สงบได้มากกว่าจึงได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ถือว่าเป็นรูปแบบการปฏิบัติในครั้งอดีต (ชนะ มาปะโท, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่พบว่า ชุมชนชาวบ้านตำแย สนใจในด้านการเมืองเลือกตั้งครั้งใดก็มีการสนใจในการลงเลือกตั้งตามกติกาถือปฏิบัติกันมา หากใครคนใดได้แล้วก็จะไม่ฝึงใจเจ็บ แต่ก่อนลงก็มีการกระทบกระทั่งกันบ้างแต่พอได้แล้ว ก็แล้วไปสมัครสามัคคีกันเช่นเดิมถือเป็นตัวอย่างที่ดีในสังคมปัจจุบัน

4. การปรับตัว

การปรับตัวของชาวบ้านตำแยที่ดำรงชีพท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งพยายามปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนี้ คือ

4.1 การปรับตัวด้านความสัมพันธ์ในชุมชนและในครอบครัว จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีการอพยพไปหางานทำออกนอกพื้นที่มากขึ้นจากความจำเป็นในการดำรงชีพ ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนชาวบ้านต้องปรับตัวมากขึ้น และระบบครอบครัวต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือเดิมครัวเรือนของชาวบ้านเป็นครอบครัวแบบเครือญาติมักอยู่ร่วมกันในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน ต่อมาเริ่มมีครอบครัวขยายออกไปนอกพื้นที่ห่างกันมากขึ้นส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่เห็นห่างประกอบกับการอพยพออกนอกพื้นที่ของสมาชิกในครอบครัวเพื่อไปหารายได้นอกระบบเกษตรกรรม โดยหัวหน้าครอบครัวเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดหรือลูกหลานที่ไปทำงานตามโรงงาน เพื่อการยังชีพของเกษตรกรชาวนาชาวไร่ในชุมชนบ้านตำแย เพราะมีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้นจากภาวะ

ของครัวเรือน คือ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเทอมลูก เป็นต้น (ยุทธการ ขาวด่าน, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า ชุมชนบ้านด้าย เป็นชุมชนที่มีความรักสามัคคีกันมีอะไรก็จะช่วยเหลือกันเท่าที่ทำได้ แต่ก็มีปัญหาที่จะต้องดำเนินการคือแสวงหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เพราะยุคสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายมากขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่อย่างพอเพียง จึงมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน

4.2 การปรับตัวด้านคติความเชื่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้สร้างพื้นที่แห่งใหม่ขึ้นมาทดแทนดอนปู่ตา ที่เป็นของเดิมที่ได้ผู้พังและหายไป ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นที่พึ่งทางใจในการบนบานขอพรในการทำนาให้ได้ผลผลิตอย่างอุดมสมบูรณ์ และเพื่อดูแลปกป้องลูกหลานเหมือนเดิม จึงได้ร่วมกันสร้างธาตุเพื่อเป็นที่สักการะตามความเชื่อแบบผีปู่ตาเอาไว้ ประกอบกับผู้นำการสร้างธาตุนั้นเป็นผู้เคยบวชเรียนในพุทธ ศาสนามาก่อน จึงได้สร้างธาตุแล้วอัญเชิญผีปู่ตามาสถิตอยู่ รวมถึงการบรรจุพระพุทธรูปเข้าไว้ในธาตุนั้น ด้วยเพื่อให้พระพุทธรูปได้เป็นองค์ประธานผีปู่ตา ปัจจุบัน จึงไม่มีดอนปู่ตาแล้ว จากการลงพื้นที่สำรวจและสอบถามชาวบ้านถึงที่ตั้งศาลปู่ตา พบว่าชาวบ้านไม่มีความทรงจำใดๆ เกี่ยวกับศาลปู่ตาอยู่เลย เหลือเพียงสถานที่ที่สันนิษฐานว่า บริเวณทุ่งนาใกล้ป่าชุมชนดงใหญ่น่าจะเคยเป็นดอนปู่ตาเก่า เพราะพบรากตอไม้เก่าที่ผู้พังขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายออกไปได้ ส่วนบริเวณที่ดอนถูกไถกลายเป็นแปลงนาไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตา ก็ไม่ได้หายไปจากความเชื่อของชาวบ้านด้าย กลับพบว่าชาวบ้านได้ปรับความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตาโดยสร้างพื้นที่แห่งใหม่ซ้อนทับกับพื้นที่ทางพุทธศาสนาโดยตั้งเอาคติและพิธีกรรมแบบพุทธมาผสมผสานในพิธีกรรมโดยเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงบ้านที่ชาวบ้านเรียกว่า “บุญฮ่มเกีย” (ร่มต้นเกลือ) ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ซึ่งได้ทำประจำทุกปี (เสาร์ วรรณประไพ, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า การปรับตัวของชาวบ้านในคติความเชื่อของชุมชนถือตามมติของผู้อาวุโสหรือท่านผู้รู้ในชุมชน ในเรื่องของพิธีกรรมต่างๆ เพราะเกี่ยวกับคติความเชื่อของชุมชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนทางด้านจิตใจ จำเป็นจะต้องทำด้วยความสมานสามัคคีในชุมชน จึงเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในชุมชนของบ้านด้าย ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

4.3 การปรับตัวกับด้วยการพยายามผสมผสานทางวัฒนธรรมทางคติความเชื่อ เพื่อรักษาคติความเชื่อดั้งเดิมและผสมผสานเข้ากับคติความเชื่อใหม่อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ในอดีตนั้นชุมชนแถบอีสานมีแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา

ในการตั้งชุมชนกล่าวคือ เดิมชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับผีจึงมีการตั้งศาลที่เรียกว่า ศาลปู่ตาขึ้นมาควบคุมการ ตั้งชุมชน ต่อมาเมื่อศาสนาพราหมณ์ได้เผยแผ่แนวความเชื่อ เข้ามาทำให้ชุมชนแถวอีสานรับเอาระบบ ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาแบบพราหมณ์ เข้ามาในชุมชนจึงมีการตั้งหลักบ้านขึ้นในฐานะเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ตามคติพราหมณ์ ที่เชื่อว่าเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล หลักบ้านที่ถูกสร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ แทนเขาพระสุเมรุ เมื่อศาสนาพุทธได้ถูกเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนอีสานชาวอีสานก็ได้รับเอา คติความเชื่อแบบพุทธมาผสมผสานเข้ากับความเชื่อแบบผีและพราหมณ์ทำให้พุทธศาสนา ปรับเปลี่ยนเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ชาวบ้านบ้านตำแยก็เช่นเดียวกับชุมชนในแถบ อีสานทั่วไปที่รับเอาคติความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ มีการผสมผสาน กลายเป็นความเชื่อแบบชาวบ้าน กล่าวคือ คนในชุมชนบ้านตำแยแม้จะเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ยังมีความเชื่อเรื่องของขวัญที่อยู่คู่กับร่างกายคอยปกป้องรักษาให้อยู่สุขสบาย ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ป่วย แต่เมื่อใดก็ตามที่คนในชุมชนบ้านตำแยมีคนเจ็บป่วยหรือประสบเคราะห์ กรรมรวมถึงประสบภาวะร้ายหรือติดเงินไปจะทำให้ขวัญหนีดีฝ่อ เช่น ประสบอุบัติเหตุ ผู้อาวโสในชุมชน อาจจะเป็นปู่ย่า ตายาย ของผู้ประสบอุบัติเหตุเองจะนำสรวง ไข่ต้ม ข้าวเหนียว ผ้าผืน พร้อมญาติพี่น้อง จำนวนหนึ่งไปยังที่เกิดเหตุแล้วจะทำพิธีเรียกขวัญ โดยการเรียกขวัญและชื่อของผู้ประสบอุบัติเหตุแล้ว (คำนาง ไหยะโก และเหลียม มะปะเซ, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ พบว่า ถึงแม้ว่าการพัฒนาในปัจจุบันจะทันสมัยมาก สักเพียงใดก็ตามแต่ก็ยังคงมีจิตสำนึกในการที่ชาวบ้านได้มีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ที่ยังรักษาอยู่ จากคติความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่มีการเรียกขวัญหรือสู่ขวัญให้กับ ผู้ประสบภัยหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งถือเป็นขวัญและกำลังใจในการดำรงอยู่ ต้องอาศัยท่าน ผู้รู้ในการประกอบพิธีให้ แต่ก็ต้องปรับปรุงไปตามยุคสมัยเพื่อเป็นที่ยอมรับของคน หรือในสังคมปัจจุบัน แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ตังามนี้ต่อไป

4.4 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ ซึ่งชุมชนบ้านตำแยได้มีการปรับตัวให้เข้ากับการทำเกษตรกรรมแบบทุนนิยม ซึ่งในสังคมปัจจุบันรับรู้ว่าคุณคนทำเกษตรกรรมเพื่อการค้า มากกว่าการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพแบบเดิม ส่งผลต่อการทำเกษตรแบบใหม่ที่มีการลงทุนมาก มีการแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรจำนวนมากขึ้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กับเงื่อนไขในการทำเกษตรที่มีการเข้ามาของเครื่องจักรกลการเกษตรที่สามารถทดแทนแรงงานคน และสามารถทำการเกษตรได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ชาวบ้านตำแยที่มีที่ดินทำกิน

ที่เป็นมรดกเดิมจากบรรพบุรุษ อาจไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรแบบมุ่งกำไรมาก จึงเกิดการแสวงหาที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น โดยมีพื้นที่ป่าสาธารณะรวมถึงป่าปู่ตาที่เป็นพื้นที่ไม่มีเจ้าของจับจอง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีบริเวณกินเนื้อที่กว้างมากพอที่จะทำการเกษตรเลี้ยงชีพ (บุญหนัก โยธราช, 2561: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ พบว่า ชุมชนชาวบ้านด้าย มีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ ทำให้มีการนิยมนำเครื่องจักรกลมาทำการเกษตรทดแทนการใช้ควายไถนาทำไร่ มุ่งเน้นผลกำไรจากการทำนาทำไร่ จึงเกิดปัญหาในพื้นที่ทำกินที่มีน้อยก็ได้ขยายออกไปสู่พื้นที่ของป่าสาธารณะของปู่ตาเดิม กลายเป็นที่ทำกินจนถึงปัจจุบัน ถึงจะทำการก็ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน เพราะมุ่งเน้นแต่เกษตรกรรมแบบทุนนิยมไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องการทำเกษตรแบบพอเพียงที่เคยทำมาแต่บรรพบุรุษที่เคยทำมา จึงทำให้เกิดหนี้สิน ลูกหลานจึงได้แสวงหากำไรจ่ายช่วยเหลือในครัวเรือนจึงได้ไปทำงานในโรงงานที่เห็นได้ในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก

6. สรุปและอภิปรายผล

สรุปและอภิปรายผลผ่านแนวคิด ทฤษฎี เพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ จากการศึกษา ชุมชนชาวบ้านด้าย ซึ่งมีคติความเชื่อในเรื่องผี พรหมณ์ และ พุทธ ที่เมื่อก่อนเคยแยกกันอยู่ ต่อมา ศาสนาพุทธได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้ชุมชนรับเอาศาสนาพุทธมาเป็นความเชื่อหลักส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับผีลดลงโดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผี (ปู่ตา) ประกอบกับความต้องการพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น ผู้ผลิตจึงต้องปรับตัวโดยการเปลี่ยนพื้นที่ที่เคยเป็นที่อยู่ของผีปู่ตาเป็นพื้นที่ทางการเกษตรผ่านพิธีกรรมของพุทธโดยพระสงฆ์ เป็นผู้นำชาวบ้านอัญเชิญผีปู่ตาออกไปจากพื้นที่แล้วนำเอาพื้นที่มาทำการเกษตรแทน แต่ความเชื่อเกี่ยวกับผีได้หายไปจากชุมชน พระสงฆ์และชาวบ้านได้อัญเชิญผีมาเข้าอยู่ในพื้นที่วัดอีกครั้งโดยปรับเปลี่ยนเป็นศาลตาผ้าขาวแทนผีปู่ตา ส่วนความเชื่อในประเพณีของฮีต 12 คอง 14 มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีของชาวบ้านโดยนำเอาฮีตมารวมกัน เช่น นำเอาฮีตเดือน 2 เดือน 3 มารวมกับเดือน 4 และเอาฮีตเดือน 7 มาจัดในเดือน 5 หลังสงกรานต์นิยมจัดประกอบพิธีทำบุญในวันเสาร์และอาทิตย์รวมถึงวันนักขัตฤกษ์ตามปฏิทินสากลแทนการจัดงานบุญในวันโกนวันพระตามคติเดิม ชาวบ้านด้ายมีภูมิปัญญาในการปรับตัวด้านประเพณีความเชื่อเพื่อให้สอดคล้อง

กับการดำรงชีพตามแบบแผนใหม่ที่เปลี่ยนแปลง ไปจากระบบสังคมเกษตรกรรมที่ประกอบ
พิธีกรรมแบบดั้งเดิมตามลักษณะวงจรการผลิตข้าวในนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฉัตร
ทิพย์ นาถสุภา (2540) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของการทำเกษตรกรรมแบบทุนนิยมตามยุคสมัย
ในปัจจุบัน ที่เข้ามาครอบงำทางความคิด ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งประชากร
ของชุมชนบ้านตำแย เพิ่มมากขึ้นจากการอพยพเข้ามาแสวงหาที่ทำกินในครั้งอดีต ทำให้
พื้นที่ทำกินของชาวบ้านมีจำกัด ทำให้ชาวบ้านต้องแสวงหาที่ทำกินใหม่เพื่อให้เพียงพอ
ต่อการดำรงชีพมากขึ้น มีเพียงพื้นที่ดอนปู่ตาและบริเวณรอบๆ เท่านั้น ที่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีคน
ครอบครอง จึงได้พยายามย้ายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือดอนปู่ตาออกไปเพื่อนำพื้นที่มาทำเกษตรกรรม
แต่ในขณะเดียวกัน ก็พยายามรักษาความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตาให้คงอยู่ จึงได้พยายามผสม
ผสานทางวัฒนธรรมทางความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตาเข้ามาผสมผสานเป็นความเชื่อในแบบ
ท้องถิ่นที่มีความเชื่อที่หลากหลายเกี่ยวกับเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธ รวมถึงคติความเชื่อ
เรื่องขวัญที่อยู่อาศัยกับร่างกายเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ชาวบ้านยังแสดงออก
ทางคติความเชื่อทางศาสนาเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรภรณ์ โสลำภา
(2537: 124) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานของศาสนาต่างๆ ซึ่งก่อเกิดจากคติความเชื่อ
ที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านตำแย ซึ่งมีคติความเชื่อสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ
จะเห็นได้จากการสืบสานวิถีปฏิบัติตามฮีต 12 คอง 14 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
จารุวรรณ ธรรมวัตร (2540: 5) ได้กล่าวไว้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน เป็น
ปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริม
สร้าง ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสานเมื่อมีโอกาสประกอบกิจตามประเพณี
ในแต่ละเดือนร่วมกัน ประเพณีนั้นเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” หรือจารีตประเพณี 12 ประการ
ที่ชาวบ้านร่วมกันถือปฏิบัติ มาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการปรับเปลี่ยนแก้ไข เพื่อการสอดคล้อง
กับวิถีชุมชนของบ้านตำแย ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษา ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนบ้านตำแยในครั้งอดีตมี
การนับถือศาสนาผี ซึ่งเอาผีเป็นตัวบ่งชี้ในการดำเนินชีวิตจะแต่งงาน หรือพิธีกรรมต่างๆ
ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับผี พอถึงฤดูการทำนาก็เลี้ยงผีนา ผีปู่ตา เพื่อความอุดมสมบูรณ์
ของพืชนา พอถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็ต้องเลี้ยง (ขึ้นลงปลงเลี้ยง) ต่อมาพระพุทธศาสนามีบทบาท
สำคัญในพื้นที่บ้านตำแย มาคู่กับพราหมณ์ (ซึ่งพุทธกับพราหมณ์มาคู่กันเสมอมาจาก
ครั้งพุทธกาล) ชุมชนบ้านตำแยจึงได้ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิมนำมาประยุกต์เข้ากัน คือ

ผี พราหมณ์ และพุทธ ซึ่งทางภาคอีสานจะมีระบบการนับถือเช่นนี้ทั่วพื้นที่ภาคอีสาน ในปัจจุบัน มีการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น จากเดิมเลี้ยงผีปู่ตาไม่นับมนต์พระเข้ามา ร่วมด้วยเพราะไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกันเลย แต่ด้วยวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงจึงมีการ เปลี่ยนนิมนต์พระเข้ามาร่วมด้วยเสมอจะเห็นได้ในปัจจุบันที่ยังคงกระทำอยู่ประจำ ทุกปี ถือเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดของ ยศ สันตสมบัติ (2548: 25) ที่กล่าวว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สามารถไปได้ทุกที่ เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของคน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ไปได้ทุกที่ที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ และในทีมนุชย์สามารถเดินทางไปถึง จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมนั้นมาจากคนที่นำมา คือจากเดิมซึ่งนับถือศาสนาผี ต่อมาได้รับเอาศาสนาพุทธ และพราหมณ์ เข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชนร่วมด้วย ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุสุมา ชัยวินิตย์ (2531: 23) ที่กล่าวว่า มนุษย์มีประสบการณ์ทางศาสนาอย่างยาวนาน เริ่มสร้างอารยธรรม ของตนเองขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีอารยธรรมหรือวัฒนธรรมประเพณี ที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ และมีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาด้วยกำลังแรงศรัทธา ที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับชุมชนบ้านด้ายที่ได้รับวัฒนธรรมใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ชุมชน จนก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีตามวิถีของคนอีสานถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ สมชาติ มณีโชติ และคณะ (2548: 26) กล่าวว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี ของอีสานได้รับอิทธิพลจากล้านช้าง ซึ่งได้แพร่กระจายสู่พื้นที่แดนอีสานและเข้าสู่ชุมชน บ้านด้ายที่ได้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และยังคงเคารพนับถือขนบธรรมเนียม ประเพณีให้คงอยู่ในปัจจุบัน

จากการศึกษา การปรับตัวในชุมชนบ้านด้าย ทำให้ทราบว่ามีการปรับตัวตาม ยุคสมัยจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็น เป็นทางด้านสังคมในชุมชนหรือในครอบครัว จากวิถีชีวิตของการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพ กลายเป็นการทำนาเชิงธุรกิจผลิตเพื่อขายและเก็บไว้พอกินตามยุคสมัยนิยมในปัจจุบัน ที่ก่อเกิดปัญหาตามมาหลายอย่าง แต่ก็มีมีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ได้ดี ว่่างจาก การทำนาก็ทำไร่อ้อย และไร่มัน พร้อมกันนั้นส่งลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดหรือโรงงาน ต่างๆ เพื่อความสมดุลในการครองชีพตามยุคสมัยในปัจจุบัน และมีการปรับตัวเกี่ยวกับการ เมืองการปกครองสนองนโยบายของรัฐเสมอมา ถือเป็นส่วนดีที่ทำให้ชุมชนบ้านด้าย

มีเหตุการณ์อะไรก็ได้มีการประชุมปรึกษาหารือสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอมาถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชน แต่ก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งวิถีชนบทไว้ได้เสมอมาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธนพล ศรีธัญพงษ์ (2561: 18) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงโลกให้กลายเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ด้วยยุคของโลกาภิวัตน์การสื่อสารไร้พรมแดนส่งผลให้โลกเล็กลงและแคบลง ด้วยเหตุนี้ชุมชนบ้านตำแยจึงมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอ มีการพัฒนาชุมชนให้เท่าเทียมกับยุคสมัยหรือพัฒนามาตามนโยบายของภาครัฐเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือเรียกว่า วาทกรรมกระแสหลัก ซึ่งแนวคิดของ ฟูกโก (Foucault M. 1981) มองว่า วาทกรรมกระแสหลักมีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ และขณะเดียวกันก็ปิดกั้นบดบังไม่ให้บางอย่างเกิดขึ้น ยังมองว่าวาทกรรมเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไก เช่น วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนา ก็เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” และคำว่า “ด้อยพัฒนา” ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นสังคมในยุคสมัยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและมีการปรับตัวให้เข้าได้กับยุคสมัยใหม่ จึงถือได้ว่าชุมชนบ้านตำแยได้มีการปรับตัวตามสถานการณ์อยู่เสมอมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่คู่บ้านตำแยต่อไป

ดังนั้น การปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านตำแยได้มีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางการเข้ามาของทุนนิยมสมัยใหม่ ซึ่งถือเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความก้าวหน้าทันสมัย แต่ชุมชนบ้านตำแยก็มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาภายในชุมชนให้ทันสมัยรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ได้เสมอ แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่เพื่อเป็นพลังแรงใจในการยึดถือไว้ตามคติความเชื่อของบรรพบุรุษ ถึงจะรับสิ่งใหม่ๆ แต่คงรักษาของดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนที่ยังคงรักษารากเหง้าของตนไว้ และยังยึดหลักการสัมมาชีพในการทำการเกษตรและวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นฮีตเก่าคลองเดิม คือ ฮีต 12 คอง 14 ยึดถือตามหลักขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และยังมีปรับตัวให้เข้ายุคสมัยในการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากคติความเชื่อของชุมชนบ้านตำแย แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่คู่ชุมชนบ้านตำแยซึ่งปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

7. ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเจาะลึกเฉพาะในระดับครอบครัว โดยเฉพาะระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ของชาวบ้านที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากการอพยพแรงงานนอกฤดูไปหารายได้จนกลายเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ที่น่าสนใจ
2. ควรศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรของชุมชนที่มีจำกัดมากขึ้น ในขณะที่ประชากรและความต้องการในที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านต้องปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ
3. ควรศึกษาการปรับตัวเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจแบบเจาะลึก เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ถูกทำให้เข้ามาแทนที่พื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด

8. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนบ้านตาแย ต่าบลแคน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม” เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความเมตตากรุณา และความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระพงษ์ มีไธสง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ได้มีความเมตตาอนุเคราะห์ให้การสนับสนุนกระบวนการวิจัย แนวความคิด ที่มีค่าอย่างยิ่งตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำงานวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับงานวิจัย แนวคิด และวัฒนธรรมประเพณี ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณผู้นำศาสนา หัวหน้าครอบครัว ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการและประชาชนชาวบ้านตาแยทุกๆ ท่านที่ให้ความร่วมมือได้เป็นอย่างดี ซึ่งทุกๆ ท่านได้ให้ความเมตตากรุณา อนุเคราะห์และให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผลการวิจัย

9. เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา ชัยวินิตย์. (2531). ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คำนาง ไชยะโก. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- จาวรรณ ธรรมวัตร. (2540). คติชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540ก). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนะ มาปะโท. (6 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- ธนพล ศรีธัญพงษ์. (2561). การค้าระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: บริษัทหลักทรัพย์ไทยพาณิชย์ จำกัด.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บันเทิง พาพิจิตร. (2557). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญเพชร ภัทรภักดิ์. (6 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- บุญเรียง จำละคร. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- บุญหนัก โยธราช. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- พระครูสุทธิธรรมวิสิฐ. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. วัดบ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 16 ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.
- เพชรภรณ์ ไส่ลำภา. (2537). พิธีกรรมแคนโดนตาที่บ้านกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

- ยศ สันติสมบัติ. (2548). ระบบคติความเชื่อและค่านิยมทางสังคม. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ยิ้ม มะปะรัง. (6 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอยะปิงงุม จังหวัดมหาสารคาม.
- ยุทธการ ชาวด่าน. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอยะปิงงุม จังหวัดมหาสารคาม.
- วิทย์ ตันทะศิลป์. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 87 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอยะปิงงุม จังหวัดมหาสารคาม.
- สมชาติ มณีโชติ และคณะ. (2548). ฮีตคอง คะล่ำ ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- เสาร์ วรรณประไพ. (10 มิถุนายน 2560). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอยะปิงงุม จังหวัดมหาสารคาม.
- เหลียม มะปะเซ. (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอยะปิงงุม จังหวัดมหาสารคาม.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bourdieu P. (1993). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Oxford: Oxford University Press.
- Foucault M. (1981). The order of discourse. In Robert Young (Ed). *Untying the Text: A Post-Structuralism Reader*. Boston: Routledge and Kegan Paul Press.